
Europska sigurnost

Izvorni znanstveni članak
327.5(4-12)

Jugoistočna Europa: nestabilnosti i strategije povezivanja

RADOVAN VUKADINOVIĆ*

Sažetak

U prvom dijelu članka autor analizira nove dimenzije sigurnosti na prostoru bivše Jugoslavije, nastale potpisivanjem Daytonskog i Pariškog sporazuma. Polazi i od geografskog kriterija i zadržava se na pet žarišta koja sadrže potencijalne opasnosti da ugroze proces stvaranja sigurnosti. Između ostalog, zaključuje da samo odlučna primjena političko-diplomatskih i gospodarskih sredstava, kao i vojna nazočnost, mogu stvoriti novu dimenziju sigurnosti na jugoistoku Europe. U drugom dijelu članka promotrene su analize koje prate raspad Jugoslavije i stvaranje novih država u ovom dijelu Europe, kao i koncepti i planovi njihova stanovitog povezivanja i okupljanja, među kojima se posebno ističe američka Inicijativa za suradnju u jugoistočnoj Europi. Očito je da će ovo područje i dalje biti promatrano različitim optikama, koje će više voditi računa o interesima aktera koji promatraju, nego o interesima naroda koji žive u ovom dijelu Europe.

Slično kao i područje srednje Europe, tako bi se i regija jugoistočne Europe mogla najlakše negativno definirati u odnosu prema onome što ona nije: zapadna Europa, srednja Europa, a niti istočna Europa. Hoće li se pritom uzeti pretežito balkansko jezgro, hoće li ono biti prošireno na sjever ili sjeverozapad i, na kraju, dokle će sezati južne ili pak istočne granice, ovisi o namjeni određenih planova, koncepcija, pa i proizvoljnosti istraživačko-političke imaginacije.¹

**Radovan Vukadinović*, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Međunarodni politički odnosi.

¹Po jednoj podjeli, koju bi se moglo nazvati *tradicionalističko političkom*, u jugoistočnu Europu ulaze: Grčka, Turska, Albanija, Bugarska i Rumunjska, kao i pet novih zemalja nastalih na tlu bivše Jugoslavije (Slovenija, Hrvatska, BiH, SRJ i Makedonija).

Ecobescu, N., "Avoiding Marginalization of the Balkans", *Roman Journal of International Affairs*, No. 1-2, 1996., str. 50-52.

Druga podjela država jugoistoka Europe izvedena je u *okviru sigurnosnih aranžmana* i u nju istraživači iz Europske strategijske grupe Zapadnoeuropske unije

No, ako se u najširem određenju za jugoistok Europe uzme geografsko područje Balkana i njegovo neposredno susjedstvo, tada se kao središte regije može uzeti upravo balkanska jezgra, a u koncentričnim krugovima ostat će njegovo izvorno susjedstvo, koje se zajedno s Balkanom može uključiti u jugoistok Europe. U političkom pogledu nekoliko značajnih promjena, vezanih za ukupnost međunarodnih odnosa, važno je i u ovoj regiji:

- raspad socijalističkog sustava u novom je svjetlu postavio pitanja sigurnosti, suradnje i međusobnih odnosa ovih zemalja,

- kriza na prostoru bivše Jugoslavije demonstrirala je opasnosti do kojih može doći na ovim prostorima, naznačujući istodobno mogućnost širih regionalnih zapleta,

- uz stanovitu marginalizaciju čitavog područja jugoistoka Europe, teku i usporedni procesi koji bi trebali voditi stvaranju novih temelja sigurnosti, integracijskom povezivanju i približavanju Europi,

- uz europske zemlje koje su izravno, ili preko europskih mehanizama, uključene u ovaj dio europskog prostora posebno značajnu dinamiku pokazuje američka politika, koja u svome novom globalnom zahvatu želi biti nazočna na ovom važnom strategijskom prostoru.

I. Nove dimenzije sigurnosti na prostoru bivše Jugoslavije

Nakon potpisivanja Daytonskog (21.11.1995.) i Pariškog (14.12.1995.) sporazuma stvoreni su uvjeti za mirniji razvoj odnosa na prostoru bivše Jugoslavije. Time su otvorene i nove mogućnosti za razmišljanje o realizaciji sigurnosti. Proces izgradnje država zasad je doveden u fazu primarnog dovršetka, ostavljajući ipak dio problema za buduće aktivnosti unutarnjih i vanjskih snaga.

Ako bi se na osnovi kombinacije sadašnjih odnosa i vizija budućnosti raspravljalo o sigurnosti u ovom dijelu Europe, moglo bi se poći od tri premise koje, istodobno, pokazuju i stupnjevite oblike sigurnosti koji se moraju tražiti u novim uvjetima.

- Na prvoj razini, koja je utemeljena Daytonskim sporazumom i potkrijepljena slanjem NATO-vskih vojnih snaga, stvoreni su uvjeti za ostvarenje političkih i vojnih pretpostavki stvaranja mira. Razgraničena su dva entiteta, politički naznačeni novi odnosi, traži se rješavanje humanitarnih

ubrajaju: Bugarsku, Rumunjsku, Albaniju i četiri zemlje s područja bivše Jugoslavije: Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Bivšu Jugoslavensku Republiku Makedoniju i Srbiju s Crnom Gorom.

Lenzi, G., Martin, L. (eds.), *The European Security Space*, Paris, 1996., str. 23-24.

problema i izgradnja mjera za stabilizaciju regije. Kombinacijom političkih i vojnih sredstava, što bi trebalo biti praćeno i odgovarajućim ekonomskim instrumentima, želi se ostvariti “stabilan mir”, strogo kontroliran nazočnošću vanjskih snaga.

- Druga razina, koja bi uslijedila nakon provođenja u život ovih odredbi, trebala bi voditi stvaranju sigurnosti koja bi prihvatila mir kao postojeće stanje, gradeći na njemu nov pristup sigurnosnim odnosima na tlu bivše Jugoslavije i šire. U tom sklopu sigurnost bi trebala biti definirana kao odsustvo straha od napada ili prijetnje napadom. U taj bi se koncept ugradili svi postojeći mehanizmi, uz dodatak onih postavljenih u OESS i CFE. Time bi sigurnosna struktura jugoistoka Europe bila dodatno ojačana i približila bi se stupnju sigurnosti koju danas uživa većina europskih država članica OESS. Taj bi proces svakako bio trajniji i zahtijevao bi angažiranje svih aktera proteklog sukobljavanja, kao i suradnju zemalja ovoga područja, posebice na unošenju europskih elemenata.

- Treća razina sigurnosti na jugoistoku Europe bila bi i završna faza izgradnje nove arhitekture sigurnosti, koja bi imala svoj oblik u stvaranju sigurnosne zajednice država. Na razvijenim političkim, gospodarskim, socijalnim, kulturnim i znanstvenim odnosima mogla bi se razviti takva struktura veza koja bi postupno vodila nastanku sigurnosti, inkorporirane u širok splet odnosa. Time bi se vojni faktor sigurnosti uklopio u široku mrežu zajednički korisnih odnosa, kojima bi se i u ovom dijelu Europe mogla izgraditi sigurnosna zajednica kao najviši oblik sigurnosti.

No, ako za sada druga i treća razina sigurnosti ostaju tek kao naznaka srednjoročnog i dugoročnog cilja, kojem treba težiti, vrijedno se zadržati na onome što ovoga trenutka znači potencijalnu opasnost primarno postavljenoj sigurnosti. Iako se radi o različitim oblicima opasnosti, očito je da je svaki od njih dovoljan da ugrozi proces stvaranja sigurnosti. Razlike u intenzitetu opasnosti, njihov broj i vezanost uz glavne aktere ne daju za pravo da se govori o do kraja definiranom stanju mira.

Polazeći od geografskog kriterija, a ne stupnja opasnosti ili vjerojatnosti izbijanja krize, može se govoriti o pet vrsta žarišta:

- istočna Slavonija
- Bosna i Hercegovina
- Kosovo
- Crna Gora
- autonomne tendencije u Vojvodini i na Sandžaku.

1. Tekući proces mirne reintegracije istočne Slavonije, kao jedinog preostalog dijela hrvatskog okupiranog prostora, odvija se u okviru akcije UNTAES-a. Predviđeni rok od 12 mjeseci može, uz opravdane razloge, biti produžen za daljnjih 12 mjeseci. Uz dosadašnju aktivnost UN i Hrvatske, kao i načelan pristanak Srbije, čini se da nema zapreka na političkom

planu ostvarivanja hrvatske želje za postizanjem jedinstvenosti hrvatskog teritorija.

Konkretni problemi pojavit će se u realizaciji Erdutskog sporazuma, potpisanog između hrvatskih vlasti i pobunjenih Srba, i Pisma namjera. Može se očekivati incidente ili pokušaje blokiranja dogovora. U tom slučaju energična i odlučna akcija UNTAES-a može svakako pomoći kako bi se sporazum dosljedno proveo. Drugi, mnogo značajniji problemi, odnose se na pitanje ostanka dijela srpskog pučanstva koje prije rata nije imalo svoj domicil u istočnoj Slavoniji. Kako se radi o Srbima državljanima Hrvatske pretežito iz zapadne Slavonije, samo njihov povratak u taj dio Hrvatske može olakšati njihovo dobrovoljno napuštanje istočnog dijela Slavonije i zadržavanje procentualnog odnosa stanovništva kakav je ranije postojao. Veliki eksodus Srba iz istočne Slavonije neprihvatljiv je za srpske vlasti, koje ionako imaju previše izbjeglica iz Krajine i Bosne i Hercegovine. S druge strane, i međunarodna zajednica uporno ističe da istočna Slavonija mora postati modelom multietničkog života, što bi trebalo isključiti mogućnost vojnog rješenja, a time i velikoga srpskog eksodusa.

Kako će se u praksi organizirati taj suživot između žrtve (hrvatskih izbjeglica i prognanika) i pobunjenih Srba, to vjerojatno nije jasno niti djelatnicima UNTAES-a. Pozivi na suzdržanost, razum, humanost i strpljenje, svakako moraju imati svoga učinka, ali to neće biti dostatno. Trebat će jamčiti mirnu reintegraciju područja u hrvatsko državno tkivo i prava stanovnika područja. U protivnom, model suživota, koji se želi ostvariti, mogao bi postati već u samom početku nov doprinos novim srpsko-hrvatskim konfliktima.

2. Bosna i Hercegovina, podijeljena na dva entiteta, otvara niz pitanja o kojima će ovisiti budućnost sigurnosti na ovim prostorima. U kojoj mjeri sadašnja podjela znači doprinos stvaranju jedinstvene države, a koliko je to pak izraz fiksiranja podjele koja se može još i više proširiti? Kakve su stvarne mogućnosti povratka stanovnika u one dijelove Bosne i Hercegovine gdje su živjeli prije rata? Što je s kompenzacijama za uništenu imovinu ili imovinu do koje se ne može doći? Što znači sloboda kretanja? Pitanja se mogu, naravno, i dalje postavljati, no svakako da na njih najprije mogu odgovoriti glavni akteri bosansko-hercegovačkog rata.

Stabilnost Federacije, koja je cilj američkog projekta mira na ovom području i ključ ravnoteže između Srba i ujedinjenih Hrvata i Muslimana, ističe se kao jedina alternativa, kako u odnosu prema Srbiji tako i kao stanoviti štiti prema razvoju eventualnih oblika fundamentalizma. O uspješnom funkcioniranju Federacije, rješavanju unutarnjih odnosa, ispravnom sagledavanju mjesta i uloge kantona s nacionalnim obilježjima, ovisit će ukupni proces približavanja Federacije kao čvrstog dijela neke eventualno buduće Bosne i Hercegovine. Američka želja da se uz upotrebu mrkve i batine izgradi taj dio bosansko-hercegovačke jedinstvene države imat će svoju vidljivu vrijednost u što duljem američkom ostanku na bosanskom terenu. No, onoga trenutka kad se, i ako se, američke snage povuku, pos-

tavit će se na dnevni red pitanje djelovanja samog NATO-a, a možda i njegova povlačenja. To bi, svakako, moglo ugroziti stabilnost i održavanje krhkog mira, ako se prethodno ne postignu politička rješenja pitanja.

3. Uz dugogodišnju strpljivu izgradnju paralelnog života na Kosovu sa svim strukturama političkoga, socijalnog, prosvjetnog i kulturnog života, albanska većina može izgubiti želju za pasivnim otporom i zatražiti aktiviranje drugih, žešćih sredstava borbe za dobivanje nezavisnosti. Iako je međunarodna zajednica odlučna u tome da se Kosovu maksimalno dopusti dobivanje autonomije, čini se da je u Albanaca na Kosovu sazrijelo uvjerenje kako je nakon dugih godina srpskog terora nastupio trenutak za samoodređenje. Ako bi došlo do izbijanja takva oružanog ustanka, jasno je da bi čitavo područje juga Balkana bilo zahvaćeno plamenom. Veliki broj Albanaca na Kosovu, dio albanskog pučanstva u južnoj Srbiji i u Crnoj Gori podržao bi borbu na Kosovu. Istodobno, zbog fragilnih odnosa između Albanije i Makedonije, Grčke i Turske, kao i susjedstva Bugarske, ne bi bilo teško isključiti širenje krize.

Američka politika od početka je pokazala svoju jasnu želju za sprječavanjem širenja krize slanjem vojnika u Makedoniju. Ta mjera sprječavanja konflikta pokazala se izvanredno djelotvornom i sada bi trebalo očekivati da se američka diplomacija angažira između Beograda i Prištine, te da se izbori za stabiliziranje prilika. Stoga nije pitanje može li nametnuti neku autonomiju Kosova Miloševiću, već bi li nakon svega Albanci prihvatili samo taj dio promjene?

4. Crna Gora, kao sastavni dio krnje Jugoslavije, podijeljena je u svom političkom biću spram toga trećeg ujedinjavanja sa Srbijom. Lideri političke oporbe u Crnoj Gori ističu da bi na svakom referendumu već danas većina Crnogoraca optirala za samostalnu i nezavisnu državu, koja, usput rečeno, ima najdulje tradicije državnosti na Balkanskom poluotoku.

Beogradski režim također je svjestan toga stanja. U doba sve većih gospodarskih teškoća Crnogorcima postaje jasno da bi kao malena zemlja s predivnom obalom imali sami mnogo veće šanse za uspješan razvoj. Srbija bi se teško mogla odreći izlaza na more, a stacioniranje velikog broja vojnika, kao i ukupne flote SRJ u Crnoj Gori, svakako je značajan pokazatelj namjera Beograda. Tu je isto tako i stalna propaganda koja ukazuje na navodne opasnosti što prijete Crnoj Gori od strane Hrvatske, kao i tvrdnje da je albansko pučanstvo u Crnoj Gori u slučaju raspada SRJ spremno na povezivanje s novom kosovskom državom.

Nasilno rješenje² ovoga trenutka ne dolazi u obzir, ali je svakako moguće očekivati daljnje političke zaplete. Tek izgradnjom viših oblika demokracije crnogorski birači mogli bi na nekim budućim izborima pokazati svoju volju i izboriti se za svoju državu.

²U Crnoj Gori smješteno je već 60.000 vojnika na 520.000 stanovnika. To je svakako jedna od najvećih vojnih koncentracija u Europi.

5. Tendencije za autonomijom u bogatoj i razvijenoj Vojvodini i na zaostalom Sandžaku različite su po svom intenzitetu i karakteru opasnosti. Za Vojvodinu bi bilo nemoguće zamisliti neko nasilno djelovanje i traženje autonomije, bilo vojvođanske ili mađarske. Međutim, kao politička tendencija, to je sastavni dio političkog života o kojem Beograd mora stalno voditi računa. Poglavitito ako te tendencije za autonomijom budu povezane s ostalim oblicima slabljenja Miloševićevog režima.

Iako mnogo manji po broju stanovnika, Sandžak je homogeno područje naseljeno pretežito muslimanskim življem, koje u posljednje vrijeme traži autonomiju. Istodobno, postavljaju se i zahtjevi za posebnim oblikom veza s Bosnom i Hercegovinom. Sadašnji oblici držanja Sandžaka pod policijskom kontrolom također ne mogu biti trajno rješenje i prije ili kasnije izazvat će stanovite napetosti, koje Beogradu mogu biti opasne, osobito zbog neposrednog dodira sandžačkih i bosanskih Muslimana.

Posebno i svakako najveće žarište, koje je istodobno i uzrok sadašnjih nestabilnosti na ovom području ali i središte daljnjih opasnosti, Miloševićeva je Srbija. Taj veliki europski bolesnik ispunjen je svim kriznim elementima - od nacionalnih i političkih, do gospodarskih i moralnih. Miloševićev režim, koji je doveo do krvavog rata i koji je praktički izgubio sve bitke koje je planirao, u tim porazima uništio je i san o nekoj "velikoj Srbiji". Suočena s takvim stanjem, Srbija sada otvara prostor za sve daljnje scenarije nestabilnosti. Unatoč svim zalima i zločinima, koje je počinio, Milošević i njegovi sve malobrojniji pristaše nisu spremni napustiti vlast i grčevito se odupiru svakoj promjeni. Gospodarski kolaps, kriza koja raste, neprijateljski odnosi s okruženjem i gotovo potpuna međunarodna izolacija (osim Rusije i Grčke) temelji su na kojima Milošević još uvijek nastoji održati svoju vlast.

Ipak, tekuća zbivanja u Beogradu jasno pokazuju da Miloševićev režim ulazi u početnu fazu svoga kraja. Oporba je sastavljena od različitih aktera, koji ponekad teško usklađuju svoje različite programe, i ona se ipak ne pokazuje kao dostatno organizirana da vodi Srbiju. Međutim, i tu međunarodna zajednica oklijeva, pažljivo važući svaki detalj u oporbenom djelovanju i nastojeći izvući Miloševića kao osobu koja navodno drži ključ Daytonu, osigurava održavanje kakvog-takvog reda u Srbiji i sprječava izbijanje građanskog rata. Na taj je način Miloševićeva Srbija ostavljena pred dilemom: ili se pomiriti s ovakvim pravcem razvoja, ili krenuti u nesigurnost, koju bi nosila promjena na političkom vrhu. No, bez zahtjeva za promjenom Miloševića, bez stvaranja demokratske alternative i davanja svestrane podrške novim liderima, svijet može ponovno biti uvučen u dramatične zaplete u kojima će platiti cijenu svoje razjedinjenosti i neodlučnosti. Jer, više je nego očito da bez odlaska Miloševića i stvaranja nove političke situacije u Srbiji, u ovom dijelu Europe demokratska alternativa nema izgleda, pa time niti sigurnost ne može dobiti svoje prave konture.

Imajući na umu sve ove opasnosti izbijanja konflikata, u kojima se ogledaju tradicije odnosa, razlike u položaju, kao i stanovito djelovanje iz-

vanjskih snaga, sadašnje stanje sigurnosti može se na području jugoistoka Europe okarakterizirati kao vrlo fluidno.

1. Domaći akteri nemaju ni snage ni dovoljno političke volje da se odlučno založe za izgradnju mira i sigurnosti, što bi imalo trajnu vrijednost.

2. Međunarodna zajednica, koja je toliko kasnila u primjeni gospodarskih, političkih i vojnih sredstava, sada se nalazi na terenu i ima mogućnost izravnog korištenja svih instrumenata politike. Neodlučnost da se djeluje ili pak priklanjanje ishitrenim rješenjima, može također ugroziti postignuto.

3. Samo odlučna primjena političko-diplomatskih i gospodarskih sredstava, kao i vojna nazočnost, mogu stvoriti novu dimenziju sigurnosti na jugoistoku Europe.

II. Stratezi i strateška promišljanja

U analizama koje prate raspad Jugoslavije i stvaranje novih država u ovom dijelu Europe, primjetne su dvije velike škole, koje su u stanovitom smislu i osnovica političkih promišljanja sadašnjosti i budućnosti ovoga europskog područja. Jednom se tvrdi da je podjela neizbježna, da je formiranje posebnih nacionalnih država geostrategijska i politička realnost i da se na tim temeljima ostvaruju sva ona predviđanja vezana uz sukob civilizacija kao novu odrednicu nove svjetske povijesti i novog sukobljavanja. Bosna i Hercegovina uzima se kao najbolji primjer sudara civilizacija, gdje zajednički život različitih etnikuma nije moguć i gdje je podjela neizbježna.³

Drugi pravac razmišljanja, iako u načelu prihvaća realnosti podjele, stvaranje novih država i želje tih naroda da žive u okviru svojih državnih cjelina, ipak pokušava pronaći osnove nekog zajedništva, koje bi iz različitih razloga trebalo biti temeljem budućeg razvoja.

Od filozofsko-civilizacijskih do strategijskih planova dug je put, međutim, zbog niza međunarodnih razloga, neusklađenih stajališta, kao i suprotnih pogleda koji često vode i otvorenoj konkurenciji, očito je da će ovo područje i dalje biti promatrano različitim optikama, koje će, na žalost, više voditi računa o interesima aktera koji promatraju, nego o interesima naroda koji žive u ovom dijelu Europe.

³Huntington, S., "The Clash of Civilizations?", *Foreign Affairs*, Summer 1993., Vol. 72., No. 3, str. 30-31.

Civilizacijski sukob i prihvaćanje podjela

U svojoj studiji *Sukob civilizacija* Samuel Huntington uzeo je rat u Bosni i Hercegovini kao primjer kojim je elaborirao svoju tezu o kraju ideoloških sukoba i nastajanju novog doba u kojem će civilizacijski sukobi preuzeti tu funkciju. Tri različita naroda, civilizacije i religije, bili su uzeti kao najbolji primjer podjela, koje znače i zonu sukoba. Političke poruke, koje je kasnije Huntington izveo u svojoj knjizi, svodile su se na to da će Bosna i Hercegovina biti podijeljena, a isto tako da će i područje bivše Jugoslavije imati različito značenje u okviru velike strategije sukoba: *Rest against West*. Slovenija i Hrvatska, kao zapadne države, trebale bi biti primljene u NATO, Bosna i Hercegovina (podijeljena) ostaje izvan tog kruga, jednako kao i Srbija, Bugarska, Rumunjska, Albanija i Grčka, za koju Huntington tvrdi da je ionako bliža Rusiji nego NATO-u. To isključenje iz NATO-a treba uslijediti i za Tursku, koja je par excellence muslimanska zemlja i nema što tražiti u savezu zapadnih zemalja.⁴ Dovodeći svoje analize do scenarija budućnosti, u kojem 2010. godine dolazi do svjetskog sukoba, Huntington i tu namjenjuje ulogu muslimanskom dijelu Bosne i Hercegovine, na kojem bivaju stacionirane kineske rakete uperene protiv Zapada. No, zajedničkom akcijom Srbije i Hrvatske rakete bivaju uništene, a Bosna i Hercegovina konačno "etnički očišćena".⁵

Pridržavajući se svog koncepta civilizacije, odnosno civilizacijskih sedam krugova i sukoba među njima, Huntington je upravo u crtanju svojih granica velikih podjela civilizacija našao Bosnu i Hercegovinu kao idealan prostor na kojem se prelamaju tri civilizacije i gdje je, po njemu, sukob neizbježan.

Koliko je Huntington u ovom svom iskazu bio inspiriran stvarnim ratom, ili su ga vodile unaprijed postavljene civilizacijske razlike i granice, teško je reći. No, u svakom slučaju i prije definitivnog raspada Jugoslavije operiralo se sa scenarijem novih odnosa, koji će nastati na ovom području, i grupacijama država koje će se stvoriti. Po jednoj od njih trebalo je očekivati aktiviranje svojevrtnih alijansi, utemeljenih ne na ideološkim odrednicama (koje upravo u to doba padaju), već na kulturno religijskim bliskostima. Tako je pravoslavlje trebalo okupiti Srbiju, Crnu Goru, Makedoniju, Bugarsku, Rumunjsku i Grčku; katoličanstvo Sloveniju i Hrvatsku. Turska je trebala biti povezana posebnim nitima s Albanijom.⁶

⁴Huntington, S., "The West Unique, Not Universal", *Foreign Affairs*, November-December, 1996., Vol. 75., No. 6, str. 44-45.

⁵Vidi potanje: Huntington, S., *The Clash of Civilizations*, New York, 1996.

⁶Balkanija je trebala biti zajednica zemalja koja objedinjuje pravoslavne zemlje, dok je Kleinmitteleuropa trebala, uz Sloveniju i Hrvatsku, imati i Cehoslovačku (zajedno sa Slovačkom ili bez nje), Austriju, Mađarsku i Bosnu (!).

Cviić, Ch., *Remaking the Balkans*, London, 1991., str. 1051.

Iako je u doba rata na prostorima bivše Jugoslavije bilo očito da postoje bliskosti i simpatije između pojedinih država koje pripadaju istim civilizacijskim krugovima, ipak nije došlo do nastanka neke otvorene alijanse, niti sklapanja nekog sporazuma koji bi posebno apostrofirao te civilizacijske bliskosti.

U ratnom vihoru u Bosni i Hercegovini, gdje su sva tri naroda u različitim fazama i s različitim sredstvima ušla u međusobne sukobe, tražila su se politička rješenja koja bi stvorila neki balans i na taj način oslabila agresora - srpsku stranu. Američka politika je u tom uspjela i Washingtonski sporazum kreirao je savez Muslimana i Hrvata, čime je u velikoj mjeri bio utrt put porazu agresora i stvaranju Daytonskog mira. U nastala dva entiteta - Federaciji Muslimana i Hrvata i Republici Srpskoj, zadržao se ipak i koncept tri različita naroda: muslimanskog, srpskog i hrvatskog, što otvara praktične i teorijske mogućnosti njihova različitog djelovanja i povezivanja.

Očito je da niti američka politika, a niti Europska unija ne žele podjelu Bosne i Hercegovine, ne samo zato što bi to bilo kršenje načela nepromjenljivosti europskih granica. Stvaranje muslimanske države neprihvatljivo je za niz političkih djelatnika, koji u rastu pojavnosti fundamentalističkog islama nikako ne bi htjeli na tlu Europe imati muslimansku državu.

Na tragu takvih razmišljanja, koja unatoč Washingtonskom sporazumu i Daytonu, kao i naporu međunarodne zajednice da izgradi jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu, nastaju ipak i suprotni pogledi u kojima se traži i najavljuje podjela Bosne i Hercegovine. U mješavini utjecaja s terena, kao i iščitavanja povijesti ovog područja, dio autora stvara svoje viđenje odnosa, posebno akcentirajući tekuće stanje u Bosni i Hercegovini. Uz sve dosadašnje manje ili više nesporazume, incidente i sučeljavanja što prate život nove države nakon Daytonskog sporazuma, izbori za Predsjedništvo poslužili su u brojnim analizama kao putokaz i poziv za promjene.

U tom su, svakako, najdalje otišla dvojica američkih politologa: Mershaimer i St. Van Evera, koji smatraju da su upravo izbori pokazali raspoloženje i volju stanovnika BiH koji jasno demonstriraju želju za podjelom. Američko odlučno inzistiranje na održavanju Bosne i Hercegovine dvojica američkih autora nazivaju napuštanjem laissez-faire politike, koju su Sjedinjene Države do sada primjenjivale, mirno puštajući da dođe do raspada Austro-Ugarske, Otomanske imperije, Pakistana, Sovjetskog Saveza, Čehoslovačke, Etiopije i Jugoslavije.⁷

Nadovezujući se na to mišljenje, Henry Kissinger je bio više nego eksplicitan u svom viđenju Bosne i Hercegovine: "... ne vjerujem da bi trebalo ulagati velike napore kako bi se stvorila ujedinjena Bosna i Herce-

⁷Mershaimer, J. and St. Van Evera, "Partition is Inevitable Solution for Bosnia and Herzegovina", *International Herald Tribune*, Sept. 25, 1996., str. 6.

govina. Ja mislim da bi svaka nacionalna grupa u Bosni i Hercegovini morala imati slobodu da poduzme što želi. To znači da bi određeni dio Bosne koji se želi priključiti Hrvatskoj trebao dobiti dopuštenje da to učini. Isto vrijedi za bosanske Srbe i Srbiju.” Obrazlažući tvrdoglavost međunarodne zajednice i inzistiranje na jedinstvu BiH, Kissinger ga je obrazložio kao utjecaj “... apstraktne ideje da zbog toga što su Slovenija i Hrvatska postale neovisne države, i svi drugi dijelovi bivše Jugoslavije imaju pravo na neovisnost. Ja mislim da je riječ o različitim uvjetima stjecanja neovisnosti. Hrvatska i Slovenija nacionalni su entiteti, dok je Bosna i Hercegovina skup triju različitih etničkih grupa”. Za razliku od mnogih analitičara koji, izravno ili neizravno, pokazuju nelagodu, pa i strah pred stvaranjem muslimanske države u Bosni, Kissinger ne vidi takve opasnosti. On smatra da takva država može preživjeti, ali da neće biti “u prijatnom položaju”.⁸

Očito da Henry Kissinger, kao osoba koja je izvan službene politike, ima puno više mogućnosti za slobodno iznošenje stajališta i interpretiranje činjenica nego što bi to mogao učiniti da je nekim slučajem u sastavu Clintonove administracije. Međutim, čak i s tom opaskom, njegovo mišljenje je znakovito i na tragu je mnogih drugih koji u SAD i u Zapadnoj Europi smatraju da je i zbog povijesnih, zatim ratnih i poratnih razloga najbolje pristupiti novom crtanju granica, što uključuje podjelu i pravo naroda na samoodređenje.

Analizirajući mogućnosti za postdaytonski razvitak Bosne i Hercegovine u Izvješću međunarodne komisije za Balkan ugledne Carnegieve fondacije, navode se tri mogućnosti:

- obnova multietničke Bosne i Hercegovine
- miroljubiva koegzistencija tri zajednice, u dva “entiteta”, pod zajedničkim krovom
- podjela najprije na dva, a zatim na tri djela.⁹

Upravo ovaj posljednji oblik postavlja se “kao najvjerojatniji”. Komisija ističe da treba poslušati i taj argument, koji tvrdi kako je najveća nada za stabilnost na tom prostoru u podjeli Bosne i Hercegovine na tri djela, a da sve treba obaviti uz nazočnost međunarodnih snaga, kako bi “baršunasta podjela” bila izvedena što bezbolnije. Iako ga vide kao najvjerojatniju opciju, autori Izvješća ipak ističu da takva podjela krije i značajne opasnosti. Prva je u tome što podjela između Muslimana i Hrvata još nije izvedena i ona bi vjerojatno mogla izazvati daljnje sukobe. Drugo je: što bi muslimanska Bosna i Hercegovina bila stiješnjena između nedemokratskih zemalja, što bi moglo voditi jačanju autoritarnih tendencija sa-

⁸ *Globus*, 6.12.1996.

⁹ *Unfinished Peace*, Report of the International Commission on the Balkans, Washington, 1996., str. 84-87.

rajevske vlasti i, na kraju, nakon rata i svih trauma kroz koje se prošlo, ovakva bi podjela mogla voditi fundamentalističkim tendencijama, koje bi imale veliko značenje za razvitak islama u Europi.¹⁰

Kombinirajući postojeće stanje, odnosno raspoloženje naroda u Bosni i Hercegovini s međunarodnim stajalištima o opasnostima razvoja fundamentalističkog islama, čini se da se i u ovom Izvješću daje prednost očuvanju Bosne i Hercegovine, upravo zbog zaustavljanja razvitka eventualnog fundamentalizma. Time se obnavlja ona stara varijanta tzv. sendviča, koja je bila posebice popularna u SAD nakon izbijanja rata, po kojoj bi Hrvati i Srbi trebali štiti Europu od fundamentalizma, držeći u “sendviču” Muslimane.

Integracijski pristupi EU

Prestankom rata i stvaranjem makar krhkih uvjeta za mir u Bosni i Hercegovini, počinju naponi za oblikovanjem strategijske i političke slike ovog područja. Na nekoliko raznih strana Europe nastaju koncepti i planovi: kako putem integracije izvršiti stanovito povezivanje i okupljanje zemalja stvorenih raspadom Jugoslavije. Iako bi se sve te prijedloge moglo razmatrati na različite načine, u zavisnosti od njihovih autora, ideja, kao i onih političkih snaga koje eventualno iza njih stoje, očito je da među njima postoje neke zajedničke crte. One su u osnovi svih tih pristupa i mogle bi se svesti na sljedeće:

- strahovanje da je raspad Jugoslavije otvorio mogućnost nastanka sukoba, koji će se obnavljati, stvarajući na taj način od čitavog područja jugoistočne Europe izrazito trusnu regiju,

- razbijanje integracijske cjeline, kao što je bila bivša Jugoslavija i stvaranje novih državnih zajednica, u temelju ruši integracijski koncept Europske unije i služi kao primjer drugim sredinama u kojima bi se, također, ovaj koncept dezintegracije mogao praktički primijeniti,¹¹

- američko angažiranje na području jugoistočne Europe (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Albanija) može biti privremenog karaktera, te je moguće očekivati i američko povlačenje, nakon čega bi sve te krize ponovno opteretile Europu.

U članku *Projekt Euroslavije* M. Karacola i M. Karinmana¹² predlaže se formiranje nove zajednice na ovim prostorima, koja bi nastala pod okriljem Europske unije i zvala bi se Euroslavija. Postupak stvaranja Euro-

¹⁰Ibidem, str. 86.

¹¹Vukadinović, R., *The Break up of Yugoslavia? Threats and Challenges*, The Hague, 1991.

¹²Karacole, M. - Karinman, M., “Projecto Euroslavia”, *Limes*, No. 1, 1996.

slavije kretao bi od postupne integracije zemalja i naroda ovog područja, uz poštivanje uspostavljenih nacionalnih granica kao preduvjeta njihove integracije u Europu. Funkcionalna suradnja na brojnim područjima od vitalnog značenja, za sve bi državne cjeline bila od toliko očite koristi da bi se proces mogao ostvariti na lakši način, jer bi svaka od strana imala izravne koristi u takvom povezivanju. U drugoj bi fazi, kad bi već došlo do takva međusobnog povezivanja, moglo biti govora o integraciji u Europu.

U najavi svog projekta urednici *Limesa* svakako su bili vođeni dosadašnjom ukupnom filozofijom političkog i gospodarskog djelovanja EU, koja u svim situacijama i u svim sredinama zagovara regionalno i funkcionalno povezivanje. Najbolji je primjer u posthladnoratovskom razvoju Srednja Europa, gdje je CEFTA dobila maksimalnu podršku u EU, kao primjer moguće suradnje zemalja koje inače nisu bile previše zainteresirane za taj oblik zajedničkog djelovanja.¹³ Na drugoj strani, upravo rezultati postignuti na regionalnom planu u CEFTA, kvalificiraju sada te zemlje za približavanje punom učlanjenju u Europsku uniju.

Razlozi koji su kao vanjski činitelji utjecali na ovakvo prezentiranje integracijskih zahvata mogu se vidjeti u europskoj politici i njezinim interesima. Po mišljenju zagovornika projekta:

- kriza na prostorima bivše Jugoslavije u dramatičnim razmjerima pokazala je nejedinstvo i nepripremljenost članica EU za zajedničko djelovanje, i ako bi se ta kriza ponovno otvorila ili slučajno proširila, bilo bi očito da i dalje Europa ne bi govorila jednim glasom,

- iako manje nego u američkom viđenju, ipak se strah od instaliranja Rusije na Balkanu bilježi i u Europi, koja smatra da bi pogotovo neka drukčija, više nacionalistički orijentirana Rusija, mogla ozbiljno eksploatirati svoje pozicije u Srbiji i trajno se uključiti u ovaj dio Europe,

- akcija na jugoistoku Europe, koja bi bila uspješna i funkcionalno utemeljena, mogla bi Europljanima dati osjećaj samopouzdanja, jer bi se time pokazala neka vrsta alternative Maastrichtu i ulilo bi se novo povjerenje u snagu mehanizama EU.

Polazeći također od unutarnjih razlika i podjela, koje postoje, autori projekta Euroslavije ističu da tri skupine različitih zemalja: katoličkih, pravoslavnih i islamskog dijela Bosne i Hercegovine, unatoč svim razlikama, ipak dijele jednu zajedničku crtu - udaljenost od Europe. Po njima, niti Hrvatska niti Slovenija nisu se približile Europi, a ta faza iščekivanja bit će još dosta duga, u čemu će se izgubiti mnogo vremena i prilika. Srbi bi morali razumjeti da njihova budućnost ne leži u nekom pravoslavnom ili panslavenskom savezu, već u što bržem ulasku u Europu, kako bi prevladali jaz koji ih sada od nje dijeli i kako bi pokušali popraviti sliku

¹³Vukadinović, R., *Central European Security and Cooperation*, Zagreb, 1996., str. 30-34.

koja o Srbiji vlada u svijetu. Tu je i poruka Muslimanima, kojima se kaže da zajedno s bivšim jugoslavenskim republikama, sada suverenim državama, najbolja prilika za njihovo priključenje Europi ide preko Euroslavije i da je to za njih dugoročno najprihvatljivija alternativa.¹⁴

Projekt Euroslavije naišao je na različite reakcije. Za dio "jugonostalgičara" to je bio snažan impuls da ne klonu u svojim nadama za nekom obnovom zajedništva; nacionalne političke snage u gotovo svim državama ovoga prostora dočekale su s izrazitim neprijateljstvom ideju, autore i trenutak nastanka projekta. Jedino je u Jugoslaviji bilo istupa koji su nastojali potvrditi da je to projekt koji ima svoje gospodarske vrijednosti i kojem bi trebalo pokloniti pozornost.

Od ovih početnih integracijskih ideja, za koje se činilo da su tek jedan maglovit i prilično utopijski projekt kojega ne podržavaju snažniji politički akteri, nastao je regionalni pristup Europske unije. Iako bi bilo teško dokazati je li *Limes* inspirirao EU ili je na stanovit način *Limesov* projekt bio neka vrsta pilot-programa EU, jasno je samo da se radi o velikim sličnostima, posebice oko glavnog pristupa funkcionalnoj suradnji. Na Vijeću ministara EU 28. listopada 1996. godine EU je prihvatila dokument pod naslovom "Budući ugovorni odnosi s nekim zemljama jugoistočne Europe".¹⁵

Ocjenjujući pozitivno stanje odnosa nakon Dayton, ističu se ciljevi EU:

- politička stabilnost
- gospodarsko blagostanje
- poticanje političkih i gospodarskih reformi
- poštivanje ljudskih i manjinskih prava i demokratskih načela.

Istodobno, svjesna reakcija na koje će dokument naići u većini zemalja na koje se to odnosi - BiH, Hrvatska, SR Jugoslavija, Albanija i Makedonija - i postavljajući u ovisnost brzinu približavanja EU s jačanjem suradnje sa susjedima, ističu se dva ključna elementa:

- ne može biti govora o ponovnoj uspostavi struktura bivše Jugoslavije
- niti jednu zemlju ne smije zadržavati nespремnost drugih zemalja da surađuju.

U toj skupini 5+1-1 (Albanija +1; Slovenija -1) izvršena je podjela na dvije skupine država. U prvoj se nalaze zemlje koje imaju obveze iz Dayton (SR Jugoslavija, Hrvatska i BiH), dok su u drugoj Makedonija i Albanija, koje već imaju uznapredovale odnose s EU.

¹⁴Potanju elaboraciju teza vidi u Dossier Euroslavia, *Limes*, No. 4, 1995.

¹⁵Vjesnik, 14. 12. 1996.

Najavljujući sklapanje ugovora o suradnji “slučaj po slučaj”, jasno se stavlja do znanja da će, nudeći pomoć, EU aktivno podržavati regionalnu suradnju, što konkretno znači da zemlje ove regije trebaju biti spremne međusobno surađivati na područjima kao što su: energetika, telekomunikacije, prijevoz, poljoprivreda i zaštita okoliša. EU ističe da sve ove zemlje imaju pravo na tješnje odnose s Unijom, ali da je “zasad nemoguće predvidjeti kad će se za to stvoriti potrebni uvjeti”. Pregovori o sporazumu ne moraju teći paralelno, no svaki od njih mora uključiti “strogo obvezivanje glede elemenata bitnih za mir i stabilnost u regiji, kao što su ljudska i manjinska prava, prava izbjeglica na povratak, te demokratske strukture i političke i gospodarske reforme”.¹⁶

Regionalni pristup dobio je u Jugoslaviji gotovo punu podršku i dočekan je kao konačna prilika da Miloševićev režim izađe iz izolacije. Štoviše, u analizama koje su uslijedile tvrdi se da EU ima svoj izravan strateški interes za tri koridora na ovim prostorima (ljubljska vrata, panonski koridor i koridor Morava-Vardar). Upravo u želji da se što prije normalizira promet Sjever-Jug i Jug-Zapad te da se ponovno gospodarski interesi zemalja EU povežu s regijom, vidi se i najveća važnost regionalnog pristupa. Prihvaćajući čitavu koncepciju i ideju povezivanja, ipak se tvrdi u srpskim izvorima kako je za Srbiju najvažniji panonski koridor i da on povezuje većinu srednjoeuropskih i istočnoeuropskih zemalja. To je za Jugoslaviju “kraći i sigurniji put prema Europi negoli onaj koji vodi kroz Hrvatsku i Sloveniju”. Inzistirajući na važnosti tog koridora, ističe se da i čitav pristup EU nije utemeljen samo na pružanju pomoći “siromašnim rođacima na Balkanu”,¹⁷ već da se radi o takvoj povezanosti i interesu koji može biti snažan temelj buduće suradnje.

Ideja o regionalnom pristupu EU u drugim zemljama nije izazvala posebno oduševljenje. Štoviše, može se tvrditi da je čak dočekana s velikim kritikama.

Među njima tvrdi se kako je, npr., neopravdano da se u istoj skupini nađu žrtve i agresor (Jugoslavija); da je to pokušaj vraćanja Hrvatske na balkanski prostor; da je inzistiranje na regionalnoj suradnji, koja se postavlja kao preduvjet europskom približavanju, neprihvatljivo i da se zapravo protivi tekstu Ugovora o EU, gdje se ističe da svaka europska zemlja može podnijeti molbu za učlanjenje.¹⁸ Osuđuju se i izjave europskih dužnosnika koji ponavljaju zemljama jugoistočne Europe da, žele li suradnju s EU, moraju najprije započeti s međusobnom suradnjom. Iz takvih kritičkih ocjena nastao je i opći politički koncept koji tvrdi da se radi o

¹⁶Ibidem

¹⁷Kovač, O., “Regional Approach of the EU”, *Review of International Affairs*, No. 1051., 1996., str. 3.

¹⁸Šimonović, I. - Plenković, A., “The Croatian European Story”, *Croatian International Relations Review*, No. 3, 1996., str. 6-7.

pokušaju ponovnog stvaranja Jugoslavije i nastojanju da se Hrvatska gurne u balkanske vode.

Za europsku zajednicu pak važne su, svakako, gospodarske koristi, ali isto tako i želja da se područje jugoistočne Europe skine s liste kriza i nestabilnosti. Uz sve ono što je EU dosad činila, podržavajući regionalna okupljanja u europskim prostorima (Baltik, srednja Europa, crnomorsko područje), u ovom dijelu Europe radi se i o naslijeđu rata, te je želja za regionalnom suradnjom postavljena kao alternativa daljnjim nestabilnostima i eventualno novim sukobljavanjima. Kako bi upravo potvrdila tu svoju rješenost angažmanom u ovom dijelu Europe i inzistiranjem na mirnim rješenjima koja će voditi suradnji, EU je lansirala i svoju političku inicijativu iz Royaumonta, koja također traži jačanje stabilnosti i dobrosusjedskih odnosa između zemalja jugoistočne Europe. U želji da se prevlada etničke podjele i mržnje, EU u dokumentu iz Royaumonta najavljuje svoju spremnost u pružanju pomoći, boljem razumijevanju i suradnji, što bi sve zajedno trebalo voditi normaliziranju prilika.

Postavljajući međusobnu suradnju kao alternativu nestabilnostima i eventualnom novom ratu, Europska unija jasno najavljuje svoj cilj: jačanje suradnje susjednih država i stvaranje uvjeta za prevladavanje sukoba. U tome je onda sadržana i želja za povezivanjem s Europom, unošenje europskih standarda na ovaj prostor, kao i potreba prihvaćanja općeprihvaćenih europskih demokratskih načela i procesa.¹⁹

Pogrešno bi bilo misliti da se radi o kratkoročnom izoliranom ili pak ad hoc programu. Njegova utemeljenost je u općim premisama EU, koje su još više apostrofirane upravo zbog zbivanja koja su se odvijala na ovim prostorima i to, između ostaloga, potvrđuje da će na regionalnom pristupu EU inzistirati i dalje. Bruxelles je uvjeren da je to pristup koji može pomoći ostvarenju najviših ciljeva: mira, razvoja međusobne suradnje, unapređenja međusobnih odnosa i približavanja zemalja jugoistočne Europe Europskoj uniji.

Američki pragmatizam - SECI

Kada je u poslanici upućenoj sastanku ministara vanjskih poslova balkanskih zemalja (Sofija, srpanj 1996.) predsjednik Clinton uz kurtoazne riječi najavio Inicijativu za suradnju u jugoistočnoj Europi (Southeastern Eu-

¹⁹Zanimljivo je pogledati listu pitanja pomoću koje se vrši analiza stanja u zemljama srednje i istočne Europe, te ocjena mogućnosti njihova približavanja EU. Kao kriteriji analize uzimaju se: 1. demokratski razvitak, politička stabilnost, postojanje konflikata; 2. kompatibilnost pravnog sustava sa zapadnim standardima; 3. vanjska i sigurnosna politika; 4. ekonomske reforme; 5. stanje društva; 6. država i problemi vezivanja s EU.

Vidi potanje: *Central and Eastern Europe on the Way into the European Union*, Gutersloh, 1996.

rope Cooperative Initiative), činilo se da se radi o jednom od brojnih prijedloga koji, međutim, nemaju (ili nemaju još) svoje čvršće utemeljenje. Ubrzo se pokazalo da je američka inicijativa dobro isplanirana i da se njome želi ostvariti nekoliko vrlo značajnih dugoročnih američkih ciljeva. Nakon tri godine iščekivanja, američka politika angažirala se u ovom dijelu Europe i čini se da je shvatila potrebu dugoročnog ostajanja. Stoga bi i SECI trebala biti u toj funkciji, pomažući američki napor:

- za stvaranjem uvjeta za mir i stabilizaciju prilika na ovim prostorima, počev od BiH pa do grčko-turskih odnosa,

- da se europskim zemljama i ovom prigodom pokaže kako je rješenje konfliktnih situacija nemoguće bez SAD, te da i zajednički instrument suradnje - NATO, u posthladnoratovskim uvjetima ima i te kako važno značenje, koje može biti istodobno i daljnji temelj snažnog atlantizma,

- za zaustavljanjem eventualnog prodora fundamentalističkih islamskih ideja i sprječavanjem stvaranja neke fundamentalističke jezgre u Bosni, koja bi se mogla proširiti na ostale balkanske dijelove,

- za suzbijanjem ruskih interesa i sprječavanjem mogućnosti da se Rusija pojavi na Balkanu kao velika sila, te da joj se istodobno svojevrsnim containmentom zapriječi put prema jugu Europe.

U prvobitnoj varijanti tekst Izjave o ciljevima Inicijative za suradnju u jugoistočnoj Europi potpisale su: Alabanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, bivša Jugoslavenska Republika Makedonija, Grčka, Mađarska, Moldavija, Rumunjska i Turska (6. 12. 1996.). Uz ove države: Slovenija, Hrvatska i Jugoslavija trebale bi biti također učlanjene u SECI i s tom cjelinom američka politika vjeruje da bi bila u stanju povezati jugoistočnu Europu, Balkan i dio ruskog susjedstva (Moldavija). Priznajući vrijednost svih ostalih pristupa, koji već postoje i koji kreću od EU pa do regionalnih oblika suradnje (srednjoeuropska, crnomorska), SECI će nastojati nadopuniti:

- osiguravanje bliske suradnje vlada u ovoj regiji,
- naglašavanje planiranja na regionalnoj razini
- utvrđivanje daljnjih programa i veza koje nedostaju
- osiguravanje bolje uključenosti privatnog sektora u regionalna gospodarska i ekološka nastojanja
- pomaganje u stvaranju regionalne klime koja će poticati sudjelovanje privatnog sektora.²⁰

Predviđa se i postavljanje osobe na visokoj razini, koja će pomagati zemljama članicama SECI da donesu odluke koje će se moći djelotvorno provesti, a također i suradnja s Gospodarskom komisijom UN za Europu,

²⁰Vjesnik, 12. 1. 1997.

međunarodnim financijskim institucijama, EU, vladom SAD i ostalim zainteresiranim zemljama.

Od zemalja koje su članice Inicijative, samo je Mađarska u početku pokazala nelagodu, strahujući da je ovo guranje Mađarske na jug, odnosno Balkan, priprema za isključivanje Mađarske iz europskih integracija. No, nakon stanovitih američkih uvjerenja da su Mađarskoj otvorena vrata u NATO, a da će isto tako biti među prvim kandidatima za članstvo u EU, mađarske kritike su popustile i zemlja je postala najsjeverniji član SECI-ja.

Jugoslavija, koja zbog krađe izbornih glasova i prosvjeda koji su uslijedili nije bila pozvana na ženevski sastanak, prihvaća SECI i vidi ga kao još jednu mogućnost izlaska na međunarodnu scenu, ali je nezadovoljna stanovitim ograničenjima, odnosno uvjetima čije se ispunjenje traži kako bi SRJ mogla postati punopravnom članicom.

Slovenija, koja inače uporno zagovara tezu da na slovenskoj jugoistočnoj granici prestaje Balkan, te da je ta zemlja vezana uz srednju Europu, izjasnila se u početku protiv SECI-ja. Promjena vlade dobro je došla kao izgovor za nesudjelovanje, ali je očito da se radi o širim pogledima koji se, otprilike kao i u mađarskom slučaju, boje da bi vraćanje na Balkan i vezivanje uz SECI zatvorilo Sloveniji vrata prema Europi. U slovenskom slučaju tu je svakako i širi animozitet prema jugu, koji odmah dobiva stanovite konotacije nekog približavanja, ili možda vraćanja jugoslavenskom modelu.

No, najžešće kritike SECI je doživjela u Hrvatskoj. Iz redova vladajuće stranke (HDZ), kao i oporbe, napadnuta je kao: pokušaj vraćanja Hrvatske u Jugoslaviju; uključivanja Hrvatske u balkanski prostor; sprječavanje ulaska u Europu gdje Hrvatska spada kao srednjoeuropska i sredozemna zemlja, i sl. U brojnim političkim izjavama naprosto je došlo do takmičenja u osudi europskog regionalnog pristupa i SECI-ju, s tim da se i dalje vode bitke oko toga koji je pristup opasniji za Hrvatsku i njezine interese. Službeno stajalište je da će Hrvatska sudjelovati u nekim aktivnostima SECI-ja, koje ocijeni korisnima, ali da se neće vezati članstvom. Kako bi se naglasio hrvatski prosvjed prema vraćanju na jug, predviđeno je čak i unošenje novoga ustavnog amandmana. Njime će se zabraniti vezivanje zemlje uz neke integracije koje bi mogle voditi povezivanju Hrvatske s Balkanom, odnosno, prije svega, s Jugoslavijom.²¹

U hrvatskoj političkoj optici SECI gura Hrvatsku u skupinu država od kojih ona želi pobjeći, bilo da se radi o zemljama s kojima je nekada bila u zajedničkoj državi, ili pak o zemljama koje imaju izrazito karakteristike nerazvijenih europskih zemalja, poput Albanije i Moldovije. Inzistirajući na svojoj europskoj tradiciji, dosadašnjim civilizacijskim europskim dosezima traži se europski, a ne balkanski tretman. Drugi je razlog što se SECI-jem

²¹Vjesnik, 23. 1. 1997.

otvaraju vrata za izlazak Jugoslavije iz izolacije i, gledano strateški, u nekoj novoj Jugoslaviji (bez Miloševića) moglo bi se dogoditi da se upravo zbog eliminiranja utjecaja Rusije u Srbiji snažno angažira američka politika. Time bi se posebna pozornost poklonila Jugoslaviji, kako bi je se izvuklo iz ruskog zagrljaja i ojačalo containment u ovom dijelu Europe. Zajedno s promjenama u Bugarskoj i Rumunjskoj, očito je da će američka politika nastojati iskoristiti ovu priliku i pokušati dugoročno smanjiti, odnosno odstraniti, ruski utjecaj na Balkanu. Usporedo s nastojanjem da se NATO širi na Istok (Poljska, Češka, Mađarska), ovaj južni europski krak mogao bi imati posebno značenje, te bi stabiliziranje prilika na Balkanu bilo u izrazitom američkom interesu.

Ako je točna ocjena da je američka politika postavila Balkan i čitavo područje jugoistočne Europe kao svoj strateški cilj, tada su i sve ove kritike na SECI od male važnosti. Postavljajući svoj model, američka politika može pokazati volju i razumijevanje za unošenje stanovitih korektura u SECI, ali je više nego sigurno da bi teško odstupila od plana koji je sada već ušao u svoju primjenu. Uz ciljeve koje želi ostvariti u dugom vremenskom rasponu, kao dodatni je argument koji jača američku inicijativu i to što je SECI prihvatila velika većina država²² i što one u njemu vide priliku za ostvarivanje nekih svojih interesa i ambicija. Samim tim i SECI dobiva posebnu težinu i daje mogućnost Clintonovoj administraciji da mu pruži potrebnu pomoć.

Jugoistok Europe između europskog regionalizma i američkog globalizma

I u slučaju prihvatanja podjela ili, pak, inzistiranja na novim integracijskim pristupima u ovom prostoru za sve zemlje bit će potrebno:

- prihvatiti mir i stabilnost
- prihvatanje demokratskih europskih načela
- povezivanje s Europom.

To su sve odrednice koje se ne mogu izbjeći, jedino je pitanje na koji način i kada početi s njihovim ostvarenjem. Niti jedna država, iz široko shvaćenog područja jugoistočne Europe, nije u stanju samostalno rješavati pitanja svoje sigurnosti, gospodarskog razvitka i prosperiteta. Sve su one upućene i na susjedstvo i na Europu, a američka politika, izravno ili preko oblika povezivanja s NATO-om, nosi dodatna jamstva sigurnosti, ali

²²Objašnjavajući želju da se u SECI izbjegne "svaki oblik inicijative koja bi podsjećala s onim oblikom veza koji je bio u bivšoj Jugoslaviji", voditelj i koordinator SECI Erhard Busek poziva se na veliko zanimanje koje postoji u pojedinim zemljama za rješavanje ovih gospodarskih pitanja i tvrdi da bi preko SECI-ja trebalo ovo područje učiniti zanimljivim za američko investiranje.

Vjesnik, 8. 2. 1997.

i približavanja europskim integracijskim tokovima. Tko može dobiti više u ovakvim povezivanjima, a tko manje; tko može biti motorna snaga gospodarskog kretanja, a tko će biti regionalna sila - sve su to pitanja koja će se rješavati izravno u praksi, a te uloge uz svoju stalnost mogu jednako tako biti i promjenljive. Međutim, ono što je čvrsto utemeljeno i od čega glavni akteri svjetske politike neće odstupiti, to je cilj stabiliziranja prilika i otklanjanja novih opasnosti koje bi mogle doći s jugoistoka Europe. Kako je očito da zemlje ovog područja nemaju dovoljno snage da same rješavaju probleme, a neke druge alternative nema, jedino američka i europska politika ostaju kao oni akteri koji će se jednom takmičiti, a drugi put sukladno djelovati u ostvarivanju zacrtanih ciljeva.

Europski pristup polazi od uhodanih i provjerenih recepata regionalnog povezivanja zemalja određene regije, koji je dosad dao rezultata i koji EU smatra temeljem za eventualno približavanje određenih regija europskoj integraciji. Američki SECI, pak, nastoji proširiti krug država, smanjiti animozitete bivših suparnika na bojnopolju i pomoću toga ostvariti više stratejske ciljeve: osiguranje mira i stabilnosti i otklanjanje ruskog utjecaja i ruske nazočnosti.²³

Polazeći od dugoročnosti i utemeljenosti jednog i drugog pristupa, očito je da oni ipak donekle pojednostavljaju odnose i procese na ovom prostoru. Jednako kao što je i početak krize na tlu Jugoslavije obilovao pogrešnim procjenama, a kasnije i potezima, također se i ovoga puta europski pristup previše temelji na striktno zacrtanom regionalizmu koji bi trebao proizvesti blagotvorne učinke. Pritom se, međutim, zaboravlja da, primjerice, srednjoeuropska mediteranska ili baltička regija ipak imaju sasvim drukčije odlike nego ova na jugoistoku Europe, uključujući tu i težinu Balkana.

SECI, pak, u američkoj pragmatičnoj viziji treba otvoriti prostor za suradnju i po vječnom američkom uvjerenju jednako kao što bi tržnica na "Arizona putu" bila u mikro razmjerima model za stvaranje jedinstvene Bosne i Hercegovine, tako bi i suradnja na jugoistoku Europe bila početak stvaranja mira i stabilnosti, a kasnije temelj za ulazak tih zemalja u europske strukture.

No, stanje je na ovim prostorima, posebice na području zemalja bivše Jugoslavije koje su bile zahvaćene ratom, takvo da ono ima svoje parametre i za mir i za suradnju. U povijesnim kataklizmama koje sežu u daleku povijest uvijek se nalazila inspiracija za nova neprijateljstva, mržnje i strahove, što se sada ne može prevladati nekim jednostavnim birokrat-

²³Inzistirajući na povezanosti događaja u Bosni i očuvanja NATO-a, ponekad se ističe da bi upravo destabilizacija u tom dijelu Balkana mogla izrazito negativno utjecati na odnose SAD sa saveznicima, a da bi mogla zaustaviti i proces širenja NATO-a. Stoga se Balkan ne može ostaviti samo Europljanima, već se zajedno s njima treba pronaći "oblikovanje stabilne sigurnosti".

Larrabee, F.S., *The Balkans*, Rand, 1996., str. 115.

skim planom ili konceptom, bez obzira na to koliko on financijski privlačno izgledao.

- Trpanje svih zemalja u isti koš, a da se ne pravi razlika, kako geografska tako i ona moralnog karaktera, koja će naznačiti tko je imao kakve uloge (agresora i žrtve), nije prihvatljiva, posebice ne onim zemljama koje su podnijele najveće patnje (Hrvatska i Bosna i Hercegovina). Na stranu to što se i u jednoj i u drugoj varijanti upravo agresoru daje prilika da se, uz pomoć i zajedno sa žrtvama, izvuče iz izolacije i krene putem ulaska u međunarodne strukture.

- Ne vodi se računa o osjetljivosti mladih država na pitanja suvereniteta, koji je za njih ovoga trenutka od presudne važnosti. Mlade zemlje, koje su tek stasale, žele imati dostatno mogućnosti da same procjenjuju načine, tempo i partnere s kojima će se povezivati, bez diktata izvana i propisivanja što, kada i kako činiti. One su isto tako svjesne da će zbog niza razloga, koji su ih povezivali u prošlosti i koji ih povezuju i danas (izravni geografski dodir, infrastruktura, energija, promet, zaštita okoliša), morati naći sredstva i načine za razvijanje susjedskih odnosa. Pritom oni više neće biti postavljeni na idejama nekoga bratstva i jedinstva ili socijalističkog internacionalizma, već isključivo na nacionalnom interesu kao što je to u svim građanskim demokracijama. No, taj proces približavanja, shvaćanja potreba za suradnjom i njezina postupnog razvijanja mora doći do samih tih zemalja spontano i bez djelovanja izvana, koje ponekad ima oblike protektorskog odnosa.

- Sve ove države svjesne su isto tako da je Europa, iako maglovit i udaljen, ipak cilj kojem se teži. To traže gotovo sve društvene strukture u ovim zemljama, koje upravo u europskom modelu življenja vide šansu za vlastiti napredak i boljitak. Stoga će se i svi putovi koji vode prema Europi pažljivo istraživati, uz želju da se ne zaostane za nekim drugim europskim regijama koje, također, čekaju na svoj ulazak (Srednja Europa, Baltik). Jedino i ovdje predlagači planova moraju voditi računa o nacionalnoj osjetljivosti, oprezu i pristupima koji neće favorizirati kolektivne, ponekad neutemeljene pristupe, koji se doživljavaju poput nekoga europskog ili američkog diktata.

Imajući sve to na umu, može se očekivati da će upravo u spletu povezivanja i odbacivanja izvanjskih i lokalnih strategija akcije, teći dug put koji vodi stabilnosti i suradnji na ovim prostorima. Pronađu li se kompromisi brže i lakše, te ako i jedna i druga strana pristupi s više razumijevanja ovoj problematici, može se očekivati približavanje europskim integracijskim strukturama i stvaranje uvjeta za razvitak novih odnosa na jugoistoku Europe.

Radovan Vukadinović

*SOUTHEASTERN EUROPE: INSTABILITIES
AND STRATEGY OF LINKAGE*

Summary

In the first part of the article, the author analyses the latest dimensions of security on the territory of the former Yugoslavia stemming from the Dayton and Paris accords. His starting point is the geographical criterion which produces five trouble spots which may jeopardize the process of security-building. He concludes that only a determined application of political, diplomatic and economic pressures, as well as military presence, may bring about a new dimension of security in southeastern Europe. The second part of the article gives a review of the analyses of the disintegration of Yugoslavia and the creation of new states in this part of Europe, as well as of the concepts and schemes for a certain degree of linkage and bringing together, the most prominent of which is the American initiative for the co-operation in southeastern Europe. It is obvious that this region will go on being viewed through different lenses and that the interests of the observers, more than those of the peoples living in this part of Europe, will get precedence.